

Britse detectiveschrijver Agatha Christie stelde: ‘Zoals de liefde van een moeder voor haar kind is er niets anders op de wereld. Deze liefde kent geen wet, geen medelijden, verzet zich overal tegen en verplettert alles wat op haar pad komt meedogenloos.’²

Terwijl we bewondering hebben voor moeders die het voor hun kinderen opnemen, hebben we weinig op met de vechtlust van menselijke mannen. Jongens en mannen veroorzaken vaak confrontaties, doen stoer, verbergen hun zwakheden en zoeken het gevaar op. Niet iedereen vindt dit een aantrekkelijke kant van mannen, en sommige deskundigen keuren dit soort gedrag af. Ze spreken van een ‘traditionele ideologie van masculiniteit’, wat niet echt als een compliment is bedoeld. In een document uit 2018 definieerde de American Psychological Association (APA) deze ideologie als een denkwijze die was gericht op ‘antivrouwelijkheid, prestatie, vermijding van tekenen van zwakte, avontuur, risico en geweld’. Het streven van de APA om mannen van deze ideologie te redden blies nieuw leven in de discussie over ‘toxische masculiniteit’, maar leidde ook tot verzet tegen de algehele afkeuring van typisch mannelijk gedrag.³

Het is gemakkelijk te begrijpen waarom de mannelijke en de vrouwelijke patronen van agressie zo verschillend worden beoordeeld: alleen de eerste zorgen voor problemen in de maatschappij. Met mijn afschuw voor de dood van Luit wil ik hier mannelijke rivaliteit niet als onschuldig vermaak neerzetten. Maar wie zegt dat die rivaliteit het product van een ideologie is? Dat is wel een heel forse aanname, waarbij ervan uit wordt gegaan dat we macht hebben over ons eigen gedrag en dat zelf kunnen vormgeven. Als dat zo zou zijn, zou het dan niet volkomen anders moeten zijn dan dat van de meeste andere soorten? Maar dat is nauwelijks het geval. Bij de meeste zoogdieren streven de mannen naar status of een territorium, terwijl de vrouwen hun kinderen fel verdedigen. Of we dit gedrag nu goedkeuren of afkeuren, het is voor beide geslachten altijd de weg geweest naar een genetische nalatenschap.

Ideologie heeft er weinig mee te maken.

*

Sekseverschillen in het gedrag van dieren en mensen roepen vragen op die de kern vormen van vrijwel elke discussie over gender bij de mens. Is

het verschil in gedrag tussen mannen en vrouwen natuurlijk of kunstmatig? Hoe anders is dat gedrag eigenlijk? En zijn er slechts twee genders, of meer?

Maar voordat we dieper ingaan op dit onderwerp, wil ik eerst duidelijk maken waarom ik hierin geïnteresseerd ben en waar ik sta. Het is niet mijn doel bestaande genderrelaties te rechtvaardigen via een beschrijving van ons erfgoed als primaten, en evenmin denk ik dat alles prima is zoals het is. Ik erken dat vrouwen aan het kortste eind trekken in onze samenleving en vrijwel elke andere. Vrouwen hebben moeten vechten voor elke verbetering, van het recht op onderwijs tot stemrecht, en van gelegaliseerde abortus tot gelijke lonen. Dit zijn geen kleine verbeteringen. Sommige rechten zijn pas kortgeleden in de wacht gesleept, sommige roepen nog steeds verzet op, en sommige rechten werden binnengehaald maar liggen opnieuw onder vuur. Dit alles vind ik bijzonder oneerlijk, en ik beschouw mezelf dan ook een feminist.

Minachting voor de aangeboren vermogens van vrouwen kent in het Westen een lange traditie die minstens tweeduizend jaar teruggaat. Op deze manier heeft men genderongelijkheid altijd gerechtvaardigd. De negentiende-eeuwse Duitse filosoof Arthur Schopenhauer dacht bijvoorbeeld dat vrouwen hun leven lang kinderen blijven, die in het heden leven, terwijl mannen het vermogen hebben om vooruit te denken. Een andere Duitse filosoof, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, meende dat ‘mannen corresponderen met dieren, en vrouwen met planten’.⁴ Vraag me niet wat Hegel hiermee bedoelde, maar de Britse moraalfilosoof Mary Midgley heeft opgemerkt dat de zwaargewichten van het westerse denken de meest dwaze overpeinzingen hebben geproduceerd als het om vrouwen gaat. Op dat punt is hun gebruikelijke verschil van mening in geen velden of wegen te bekennen: ‘Er kunnen niet veel zaken zijn waarover Freud, Nietzsche, Rousseau en Schopenhauer het van harte met elkaar eens zijn en ook nog met Aristoteles, de apostel Paulus en Thomas van Aquino, maar hun opvattingen over vrouwen liggen opmerkelijk dicht bij elkaar.’⁵

Zelfs mijn geliefde Charles Darwin ontkwam niet aan deze trend. In een brief aan Caroline Kennard, een Amerikaanse voorvechtster van vrouwenrechten, zei Darwin over vrouwen: ‘Volgens mij is het vanuit de erfelijkheidswetten gezien een groot probleem dat ze ooit de intellectuele gelijken van de man worden.’⁶

Dit alles in een tijdperk waarin ongelijkheid in het onderwijs een gemakkelijke verklaring voor de geopperde intellectuele verschillen kon leveren. Wat Darwins ‘erfelijkheidswetten’ betreft, kan ik alleen maar zeggen dat ik mijn hele carrière heb gewijd aan de bestudering van dierlijke intelligentie en dat ik nooit een verschil tussen de seksen heb geconstateerd. Aan beide kanten hebben we briljante en minder briljante individuen, maar ondanks honderden studies van anderen en mijzelf zijn er geen cognitieve verschillen aan het licht gekomen. Weliswaar is er geen gebrek aan verschillen in gedrag tussen mannelijke en vrouwelijke primaten, maar de evolutie van hun geestelijke vermogens moet gelijke tred hebben gehouden. Ook bij onze soort blijkt dat zelfs cognitieve domeinen die vanouds met het ene en niet het andere gender worden geassocieerd, zoals een talent voor wiskunde, niet te onderscheiden zijn naar gender als dit wordt getest bij een populatie van voldoende omvang.⁷ Het hele idee dat het ene gender geestelijk superieur is aan het andere, krijgt geen steun vanuit de moderne wetenschap.

Een tweede kwestie die moet worden opgehelderd, is de stereotiepe visie op onze medeprimaten die soms wordt aangehaald om ongelijkheid in de menselijke samenleving te rechtvaardigen. In de populaire verbeelding ‘bezit’ een mannelijke baasaap de vrouwen, die hun leven wijden aan het produceren van baby’s en het opvolgen van zijn bevelen. De belangrijkste inspiratie voor deze visie was een onderzoek onder bavianen van een eeuw geleden, dat, zoals ik nog zal toelichten, grote tekortkomingen kende en aanleiding was voor een dubieuze metafoor.⁸ Helaas trof deze het grote publiek als een pijl met weerhaken, die onmogelijk te verwijderen bleek ondanks alle bewijzen voor het tegendeel die we sindsdien hebben vergaard. Dat mannelijke suprematie de natuurlijke orde is, werd in de vorige eeuw steeds maar weer herhaald door een reeks populaire schrijvers, terwijl ook een boek uit 2002, *King of the Mountain* van de Amerikaanse psychiater Arnold Ludwig, nog steeds stelt:

De meeste mensen zijn sociaal, psychologisch en biologisch geprogrammeerd met de behoefte aan een enkele dominante mannelijke figuur om hun gemeenschapsleven te besturen. En deze programmering correspondeert sterk met hoe bijna alle gemeenschappen van antroppoïde primaten worden geleid.⁹

Een van mijn doelen hier is om lezers te bevrijden van dit idee van de obligate mannelijke opperheer. Het oorspronkelijke onderzoek onder primaten betrof een soort waarmee we niet bijzonder nauw verwant zijn. Wij behoren tot een kleine familie van mensapen, of *hominiden* (grote staartloze primaten), niet tot de gewone en doorgaans kleinere apen met staarten, zoals de bavianen. Door onze nauwste verwanten, de mensapen, te bestuderen krijgen we een genuanceerder beeld, waarin mannen minder macht uitoefenen dan gedacht.

Ook al valt niet te ontkennen dat mannelijke primaten echte bullebakken kunnen zijn, het is goed om te beseffen dat ze hun grotere agressiviteit en lichaamskracht niet hebben gekregen om vrouwen te domineren. Daar draait het in hun leven niet om. Als je naar de ecologische vereisten kijkt, hebben vrouwelijke leden van elke soort de perfecte maat gekregen. Hun lichaam is optimaal gezien het voedsel dat ze verzamelen, de afstanden die ze afleggen, het aantal nakomelingen dat ze grootbrengen, en de roofdieren die ze ontlopen. De evolutie heeft mannelijke leden laten afwijken van deze ideale omvang om beter met elkaar te kunnen vechten. Hoe feller de mannelijke concurrentie is, des te indrukwekkender zijn hun lichamelijke kenmerken. Bij sommige soorten, zoals de gorilla, is een man zelfs twee keer zo groot als een vrouw. Aangezien het er bij de concurrentie tussen mannen juist om gaat in de buurt van vrouwen te komen, met wie ze nakomelingen kunnen voortbrengen, is het nooit het doel van de mannen om hun kwaad te doen of hun voedsel af te pakken. De meeste vrouwelijke primaten hebben juist een grote mate van autonomie, waarbij ze de hele dag voor zichzelf voedsel verzamelen en met andere vrouwen optrekken, terwijl de mannen in de marge van het leven van de vrouwen vertoeven. De kenmerkende gemeenschap van primaten is in de kern een netwerk van vrouwelijke verwanten dat wordt geleid door oudere matriarchen.¹⁰

Hetzelfde idee hoorden we toen *The Lion King* net was uitgekomen. In deze film is de mannelijke leeuw de baas – omdat de meeste mensen zich een koninkrijk moeilijk op een andere manier kunnen voorstellen. De moeder van Simba, de welp die is voorbestemd de volgende koning te worden, speelt nauwelijks een rol. Maar leeuwen mogen dan groter en sterker zijn dan leeuwinnen, ze hebben geen centrale positie in de troep. De troep is in essentie een gemeenschap van leeuwinnen, die het grootste

aandeel hebben in de jacht en het grootbrengen van de jongen. De mannelijke leeuwen blijven een paar jaar bij de troep totdat ze worden verdreven door nieuwe rivalen. Craig Packer, een van de meest vooraanstaande leeuwenkenners ter wereld, zei hierover: ‘Vrouwen vormen de kern. Het hart en de ziel van de troep. De mannen komen en gaan.’¹¹

Wanneer we onszelf vergelijken met andere soorten, is er sprake van een oppervlakkige realiteit die voor het voetlicht treedt in de populaire media. Daarnaast bestaat echter een diepere realiteit die heel anders kan zijn. Deze realiteit kan nog steeds blijk geven van aanzienlijke sekseverschillen, maar niet per se de verschillen die we verwachten. Bovendien beschikken veel primaten over wat ik ‘potentieel’ noem, ofwel een vermogen dat zelden tot uiting komt of moeilijk te zien is. Een goed voorbeeld hiervan is het vrouwelijk leiderschap, zoals beschreven in mijn vorige boek *Mama’s laatste omhelzing*. Daarin ging het over Mama, die lange tijd de alfavrouw in Burgers’ Zoo was. Mama stond absoluut centraal in het sociale leven, ook al nam ze, gemeten naar de uitkomst van gevechten, een lagere rang in dan de hoogste mannen. Ook de oudste man stond lager dan zij, maar hij nam evenzeer een centrale plaats in. Als we willen begrijpen hoe twee oudere mensapen samen leiding gaven aan een grote chimpanseekolonie, moeten we verder kijken dan alleen de fysieke dominantie en letten op wie de cruciale beslissingen neemt. We moeten onderscheid maken tussen politieke macht en dominantie. In onze eigen samenleving verwacht niemand macht met spierkracht, en hetzelfde geldt voor andere primaten.¹²

Een ander potentieel is het vermogen tot zorgzaamheid bij mannelijke primaten. We vangen hiervan soms een glimp op nadat een moeder is overleden, wanneer er plotseling een weeskind jammert om aandacht. Van volwassen chimpanseemannen in het wild is bekend dat ze een kleintje adopteren en er liefdevol voor zorgen, soms jarenlang. De man loopt langzamer vanwege de geadopteerde jongeling, gaat hem zoeken als hij verdwaald is, en is net zo beschermend als elke moeder. Omdat wetenschappers vaak de nadruk leggen op typisch gedrag, hebben we niet altijd aandacht voor dit potentieel. Toch is het van belang voor genderrollen bij de mens, gezien het feit dat we in een gemeenschap leven die verandert, waardoor de grenzen worden beproefd van wat onze soort aankan. Er is daarom reden te over om te kijken wat we over onszelf te weten kunnen komen aan de hand van vergelijkingen met andere primaten.¹³

Zelfs mensen die hun twijfels hebben over evolutionaire verklaringen en denken dat voor ons niet dezelfde regels gelden, zullen één kernwaarheid over natuurlijke selectie moeten erkennen. Niemand die momenteel op aarde rondloopt, zou hier beland zijn zonder voorouders die overleefden en zich hadden voortgeplant. Al onze voorouders kregen kinderen en brachten hen met succes groot of hielpen anderen bij die taak. Er zijn gewoonweg geen uitzonderingen op deze regel omdat degenen die dat niet deden, niemands voorouders zijn.

Hun genen zijn niet aanwezig in de genenpool.

*

De moderne samenleving is klaar voor een correctie op de genderverschillen wat betreft macht en privilege. Maar deze kan niet alleen door vrouwen tot stand worden gebracht. De genderrollen zijn zozeer met elkaar verweven dat mannen en vrouwen allebei tegelijkertijd zullen moeten veranderen. Sommige aanpassingen zijn al gaande. Ik zie een jongere generatie die de dingen heel anders doet dan mijn eigen generatie, zoals de grotere betrokkenheid van mannen bij het grootbrengen van kinderen en de opkomst van vrouwen in door mannen gedomineerde beroepen. Voor het vervolg is het nodig de mannen aan boord te krijgen. Daarom gaan mijn haren overeind staan bij wilde generalisaties, zoals wanneer mannen de schuld krijgen van alles wat er mis is in de wereld. Bepaalde uitingen van masculiniteit 'toxisch' noemen is niet mijn idee van feminisme. Wat heeft het voor zin een heel gender te stigmatiseren? Ik ben het eens met de Amerikaanse actrice Meryl Streep, die dit onnodig vond: 'We brengen schade toe aan onze jongens door iets toxische masculiniteit te noemen. Vrouwen kunnen ook verrekte toxisch zijn. [...] Het zijn toxische mensen.'¹⁴

Het is vrijwel onmogelijk de oorsprong te achterhalen van de meeste menselijke genderverschillen in het leven van alledag. Onze cultuur legt per slot van rekening constant druk op zowel mannen als vrouwen. Iedereen wordt geacht gehoorzaam de regels te volgen en zich aan te passen aan wat geldt als mannelijkheid en vrouwelijkheid. Is dit de manier waarop we gender creëren en is gender daardoor belangrijker geworden dan biologisch geslacht? Dit kan niet het hele antwoord zijn. Andere primaten zijn niet onderhevig aan onze gendernormen, maar gedragen zich vaak net als

wij, en wij net als zij. Weliswaar kunnen we niet uitsluiten dat hun gedrag ook sociale normen volgt, maar die normen zijn dan ontleend aan hún cultuur, niet de onze. Het is waarschijnlijker dat de overeenkomsten tussen hun gedrag en het onze naar een gemeenschappelijke biologie verwijst.

Andere primaten houden ons een spiegel voor, die ons in staat stelt gender in een ander licht te bezien. Maar zij zijn ons niet en bieden slechts een mogelijkheid van vergelijking, niet een model dat moet worden nagevolgd. Ik noem dit voorbehoud omdat feitelijke uitspraken soms als normatief worden opgevat terwijl ze dat niet zijn. Mensen hebben er moeite mee om over beschrijvingen van andere primaten na te denken zonder deze op zichzelf te betrekken. Men prijst andere primaten als ze handelen op een manier die men goedkeurt, en is geschokt als ze dingen doen die men verafschuwt. Aangezien ik twee soorten mensapen bestudeer met radicaal verschillende relaties tussen de seksen, bespeur ik deze reacties onmiddellijk bij mijn toehoorders wanneer ik erover spreek. Ze projecteren deze op mij alsof mijn beschrijving een goedkeuring inhoudt. Telkens wanneer ik over chimpansees spreek, denken mensen dat ik wel een fan moet zijn van mannelijke kracht en wreedheid. Alsof ik het geweldig vind als mannen zo handelen. En wanneer ik het sociale leven van bonobo's voor het voetlicht breng, zijn mensen ervan overtuigd dat ik ga voor erotiek en vrouwelijke macht. In werkelijkheid houd ik van zowel bonobo's als chimpansees en vind ik ze even fascinerend. Ze laten verschillende kanten van onszelf zien. We hebben een beetje van beide mensapen in ons, terwijl we daarnaast een paar miljoen jaar de tijd hebben gehad om onze eigen unieke kenmerken te ontwikkelen.

Om een voorbeeld te geven van geschokte mensen ga ik even terug naar een dag toen ik als jongeman een lezing hield in Burgers' Zoo. Dat deed ik geregeld voor een heel divers publiek, van leden van de bakkersbond of politieacademie tot onderwijzers en scholieren. Ze smulden van mijn verhalen over de chimpansees die ik in de dierentuin bestudeerde. Tot de dag dat ik voor een groep vrouwelijke juristen stond. Zij waren beslist niet blij met mijn verhaal, en noemden me zelfs 'seksistisch', een beschuldiging die pas net algemeen gangbaar aan het worden was. Maar hoe konden ze dit concluderen terwijl ik met geen woord over menselijk gedrag had gesproken?

Ik had verteld hoe mannelijke en vrouwelijke chimpansees van elkaar

verschillen. Mannen voeren een spectaculaire show uit die bedoeld is om anderen te overdonderen en hun drang naar macht duidelijk te maken. Ze gaan strategisch te werk en plannen steeds hun volgende zet. De vrouwen besteden daarentegen de meeste tijd aan elkaar vlooiën en onderling contact. Zij concentreren zich op hun relaties en familie. Ik liet ook trots foto's zien van onze recente babyboom in de kolonie. Maar niemand was in de stemming om te kirren over apenbaby's.

Na afloop vroegen de juristen me waarom ik ervan overtuigd was dat de mannen de vrouwen domineren. Waarom kon het niet andersom zijn? Misschien had ik een verkeerd idee van dominantie. Ik zag dat de mannen gevechten wonnen, maar in werkelijkheid konden het heel goed de vrouwen zijn. Nadat ik dag na dag en duizenden uren met de chimps had doorgebracht, werd ik op mijn vingers getikt door mensen die nauwelijks een chimp van een gorilla konden onderscheiden! Ook al is er in mijn onderzoeksgebied geen gebrek aan vrouwelijke experts, ik heb nog nooit iemand een chimpanseegemeenschap anders horen omschrijven dan als door mannen gedomineerd. Dit verwijst alleen naar de fysieke superioriteit. Dit is mogelijk een beperkte omschrijving, maar ze is wel degelijk betekenisvol. Mannelijke chimpansees zijn zwaarder dan vrouwelijke en hebben het lichaam van bodybuilders, met gespierde armen en schouders en een dikke nek. De mannen zijn ook uitgerust met grote hoektanden, bijna als die van een luipaard, terwijl de vrouwen die niet hebben. De vrouwen zijn geen partij voor hen. De enige uitzondering doet zich voor als vrouwen zich verenigen.

Later die dag kwam dezelfde groep juristen iets tot bedaren tijdens een bezoek aan het chimpeiland, toen ze met eigen ogen een paar incidenten zagen die mijn punt bevestigden. Maar hun stemming werd er niet beter op.

Het tegenovergestelde heb ik ook meegemaakt, toen ik later in mijn leven met bonobo's werkte en lezingen over ze gaf. Chimpansees en bonobo's zijn allebei antropoïde mensapen, die allebei genetisch enorm dicht bij ons staan, maar verrassende verschillen in gedrag te zien geven. De chimpanseegemeenschap is agressief, territoriaal gericht en wordt geleid door mannen. De bonobo's zijn vreedzaam, houden van seks en worden gedomineerd door vrouwen. Hoeveel groter kan het verschil tussen twee mensapen zijn? Bonobo's logenstraffen het idee dat meer kennis over onze

medeprimaten moet leiden tot een versterking van genderstereotypering. Als de wetenschapper die ze de *'make love, not war'*-primaten' doopte, begon ik mijn eerste artikel voor het grote publiek over deze soort met de zin: 'Op een moment in de geschiedenis waarop vrouwen streven naar gelijkheid ten opzichte van mannen, komt de wetenschap met een laat geschenk aan de feministische beweging.' Dat was in 1995.¹⁵

Het publiek is blij met de bonobo's. Men houdt van ze en heeft het gevoel dat ze licht brengen in een tijd dat de biologie nogal duister lijkt. Alice Walker droeg haar boek *By the Light of My Father's Smile* op aan onze naaste verwanten de bonobo's, en de columnist Maureen Dowd van *The New York Times* doorspekte haar politiek commentaar eens met lof voor het egalitaire ethos van de bonobo's. Bonobo's worden wel de 'politiek correcte primaten' genoemd zowel vanwege de omkering in dominantie tussen mannen en vrouwen als hun ongelooflijk gevarieerde seksleven. Ze doen het in alle combinaties van partners, niet alleen mannelijk en vrouwelijk. Ik spreek altijd met veel plezier over onze hippieverwanten, maar ik vind niet dat evolutionaire vergelijkingen moeten worden gekleurd door wensdenken. We kunnen niet zomaar even rondkijken in het dierenrijk en uitkiezen welke soorten ons het best bevallen.

Als we twee verwante mensapen hebben die even dicht bij ons staan, dan zijn die twee ook even relevant voor elke discussie over de relatie tussen de seksen. In dit boek leg ik de nadruk op beide, ook al weten we veel meer over chimpansees dan over bonobo's. Ik zal minder aandacht besteden aan andere primaten, zoals de gewone apen, die verder van ons af staan.

*

De kwestie van genderverschillen maakt op de een of andere manier altijd emoties los. Het is een gebied waarover iedereen een uitgesproken mening heeft, iets waaraan je wel moet wennen als je met dieren werkt. Primatologen proberen niet te oordelen. Dat lukt ons niet altijd helemaal, maar we classificeren gedrag nooit als goed of slecht. Bij ons werk speelt interpretatie een rol, wat onvermijdelijk is, maar je zult ons geen termen horen gebruiken als 'verfoeilijk' voor mannelijk gedrag of 'gemeen' voor de vrouwen van een bepaalde soort. We nemen gedrag zoals het is. Deze

houding kan bogen op een lange traditie onder natuurkenners. Zelfs al verliest de mannelijke bidsprinkhaan letterlijk zijn hoofd tijdens de paring, niemand maakt het vrouwtje enig verwijt. Op dezelfde manier en om dezelfde reden spreken we geen oordeel uit over de mannelijke neushoornvogel, die kleibrokken aandraagt om zijn partner in staat te stellen zich wekenlang in de nestholte op te sluiten. Het enige wat we doen is ons afvragen waarom de natuur op deze manier werkt.

Zo kijkt een primatoloog ook naar de samenleving. We houden ons niet bezig met de wenselijkheid van gedrag, maar proberen het zo goed mogelijk te beschrijven. Het is een beetje zoals die videoparodie waarin David Attenborough, de Britse natuurkenner en televisieberoemdheid, vertelt over de paringsrituelen van onze soort. We zien een groepje jongens bier drinken in een Canadese bar terwijl Attenborough met zijn geruststellende stem vertelt dat ‘de lucht vervuld is van de geur van vrouwen’ en dat ‘iedere man probeert te laten zien hoe sterk en behendig hij is’. De video eindigt met een ‘winnaar’ in bed met een van de jonge vrouwen, waar zij bepaalt wat er verder gebeurt.¹⁶

Is dit seksistisch? Alleen als je denkt dat elke verwijzing naar seksistisch gedrag een politiek standpunt inhoudt. We leven in een tijd waarin sommige mensen verschillen tussen de seksen systematisch hypen alsof ze overal aanwezig zijn, terwijl anderen proberen ze te minimaliseren door de verschillen af te schilderen als betekenisloos. De eerste groep constateert kleine verschillen in ruimtelijk geheugen, moreel redeneren of wat dan ook, en blaast die tot buiten alle proporties op. Hun conclusies worden vaak versterkt door de media, die in een variatie van een paar procentpunten al een verschil van dag en nacht zien. Sommige auteurs beweren zelfs dat mannen en vrouwen van verschillende planeten komen. Een andere groep doet precies het omgekeerde door elke uitspraak over verschillen tussen mannen en vrouwen af te zwakken. Die gelden niet voor iedereen, beweren ze, of het is een product van de omgeving. Hun kernwoord is ‘socialisatie’, zoals in ‘mannen worden gesocialiseerd om te wedijveren’ en ‘vrouwen zijn gesocialiseerd om voor anderen te zorgen’. Ze claimen te weten waar de verschillen in gedrag vandaan komen en dat het zeker niet draait om de biologie.

Een van de vroege voorvechters van de laatste stellingname is de Amerikaanse filosoof Judith Butler, die ‘mannelijk’ en ‘vrouwelijk’ louter